

2. Качак Т.Б., Бойко М. А. Патріотичне виховання молодших школярів засобами літературно – ігрових технологій. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 6 (14). С. 263 - 274. [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6\(14\)-263-274](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-6(14)-263-274)
3. Качак Т. Б., Ленько Х. П. Формування у молодших школярів патріотичних цінностей засобами дитячої літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 62. Т. 1. С. 55–58. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.1.11>
4. Кошик М. Історія України для наймолодших. Київ : Магура, 2021. 192 с.
5. Кошик М. 100 українців, яких варто знати. Київ :Магура, 2025. 208 с.

Софія Палинська,
студентка педагогічного факультету,

Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

РОБОТА З ПІДРУЧНИКОМ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ: ЗМІСТОВИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано особливості роботи з підручником на уроках читання в початковій школі. Розкрито роль підготовчого, основного та підсумкового етапів уроку, які впливають на сприймання та усвідомлення учнями текстів різних жанрів, а також запропоновано ефективні прийоми організації диференційованої роботи з текстовим та ілюстративним матеріалом підручника з читання для учнів початкових класів.

Ключові слова: молодші школярі, підручник з читання, початкова школа, методика, читацька компетентність, диференційований підхід, усвідомлене читання.

Вступ

Підручник з читання посідає важливе місце в початковій школі, адже є не лише джерелом текстів, а й провідником у світ слова, думки та культури. Через нього учні знайомляться з художніми, науково-пізнавальними текстами й народною творчістю. Сьогодні підручник виступає інструментом діалогу між учителем, учнем і текстом, а його ефективність залежить від уміння вчителя організувати роботу так, щоб діти не лише читали, а й мислили, відчували та оцінювали прочитане. Ефективна робота з підручником на уроках

читання сприяє розвитку критичного мислення, уміння аналізувати текст і висловлювати власну думку.

Проблема методичного супроводу уроків читання та змісту навчальної книги перебуває у центрі уваги науковців різних часів: від класичних підходів В. Сухомлинського та К. Ушинського щодо виховної ролі книги до сучасних моделей К. Е. Томлінсон і Дж. Гетті, які акцентують на адаптації матеріалу під потреби учня. Питання методики роботи з підручником у початковій школі, формування читацької компетентності та диференціації завдань ґрунтовно дослідили вітчизняні вчені О. Савченко, Н. Бібік, Л. Шевчук, В. Мелешко, М. Вашуленко та Н. Богданець-Білоskalенко. Когнітивні механізми розуміння тексту, класифікацію навчальних цілей та розвиток інтелектуальних здібностей у процесі читання висвітлено у працях зарубіжних фахівців, зокрема Б. Блума, Г. Гарднера, К. Двек та Д. Віллінгем.

Мета статті – розкрити змістовий та методичний потенціал підручника з читання як основного навчального засобу на уроках у початковій школі, а також окреслити ефективні підходи до організації роботи учнів із текстовим матеріалом з урахуванням вікових особливостей та змісту й завдань сучасної літературної освіти.

Результати дослідження

У межах дослідження ми передусім оперуємо такими науковими визначеннями, як «читацька компетентність», «змістове наповнення навчальної книги» та «методичний апарат підручника». Читацька компетентність розглядається нами як складне вміння учня не лише технічно читати, а й глибоко розуміти текст, аналізувати його та застосовувати отриманий досвід у житті. «Підручник з літературного читання – це навчальний посібник, призначений для навчання молодших школярів навичкам читання (правильного, свідомого, виразного, в міру швидкого); розуміння, аналізу, оцінювання художніх, пізнавальних та інших текстів;

ознайомлення з тематично і жанрово різноманітною дитячою літературою» [3, с. 34].

Теоретична основа дослідження спирається на розуміння підручника як основного засобу побудови моделі майбутнього уроку. М. С. Вашуленко зазначає: «Підручник з читання для молодших школярів має бути не лише джерелом інформації, а й засобом формування мовленнєвої особистості, що розвиває естетичні почуття та інтелектуальні здібності» [2, с. 142]. Це твердження повністю узгоджується з вимогами Державного стандарту початкової освіти щодо розвитку ціннісних орієнтирів дитини через роботу з літературним твором [5].

Аналіз чинних підручників з читання для початкових класів засвідчив, що їх змістове наповнення будується на принципах тематичної та жанрової різноманітності, поступового ускладнення матеріалу й відповідності віковим особливостям учнів. Підручники охоплюють теми, пов'язані з природою, родиною, Батьківщиною, дружбою, казковим світом і морально-етичними цінностями, що забезпечує всебічний розвиток особистості дитини та формує її ціннісну картину світу. Дослідження показало, що найбільш мотивуючими для учнів 2–3 класів є тексти про тварин, пригоди та казкових персонажів, тоді як учні 4 класу виявляють більший інтерес до пізнавальних і патріотичних творів [1, с. 12–15].

Сучасні підручники для початкової школи побудовані на засадах жанрового різноманіття та поступового ускладнення матеріалу. У 2–3 класах учнів найбільше мотивують тексти про тварин і пригоди, тоді як у 4 класі інтерес зміщується до пізнавальних і патріотичних творів. Дослідження підтверджує, що регулярна робота з різними жанрами – від казок до науково-пізнавальних статей – суттєво підвищує рівень читацької компетентності порівняно з одноманітним читанням. При цьому обсяг текстів та складність синтаксису зростають від класу до класу, переходячи від ілюстрованих коротких творів до аналітично складних структур.

Ефективність навчання і роботи з підручником критично залежить від дотримання трирівневої структури уроку. Підготовчий етап (прогнозування за ілюстраціями та робота з ключовими словами) дозволяє учням на 34% краще розуміти зміст. На основному етапі найпродуктивнішим є поєднання читання вголос, мовчки та вибіркового читання, що підвищує усвідомленість на 28%. Аналіз тексту при цьому еволюціонує від простого відтворення фактів у 1–2 класах до встановлення причинно-наслідкових зв'язків та творчої інтерпретації у 3–4 класах [2].

Так, реалізуючи підготовчий етап уроку при вивченні оповідання про природу (наприклад, за підручником Н. Богданець-Білоskalенко), учитель може організувати роботу з ілюстративним матеріалом для прогнозування змісту. Педагог пропонує учням уважно розглянути малюнок до тексту та висловити власні припущення. Учні аналізують: «На ілюстрації ми бачимо маленьке лисеня, яке розгублено дивиться на засніжений ліс...», «Поруч немає мами, мабуть, воно загубилося...», «Кольори холодні, сині, тому в лісі зараз дуже морозно». Учитель запитує: «Як ви гадаєте, про що буде цей твір?», «Які слова з тексту могли б стати підписом до цієї картинки?», «Який настрій передає нам художник?».

Для активізації пізнавального інтересу та перевірки первинного сприймання на основному етапі уроку, вчитель може запропонувати не тільки вправи з підручника, а й інтерактивну вправу «Встанови послідовність подій» у програмі LearningApps (Рис. 1).

Дуже часто у сучасних підручниках вміщено покликання чи qr-коди на подібні завдання і вправи. Багато авторських колективів, створюючи підручник, паралельно створюють онлайн-платформу з різними методичними матеріалами та розробками до кожної теми, мультимедійними презентаціями та іншим цифровим контентом.

Рис 1. Послідовність подій у програмі LearningApps

(<https://learningapps.org/view7652577>)

Попри високу ефективність підсумкового етапу уроку для формування цінностей, у шкільній практиці йому приділяють найменше уваги. Водночас результати діагностики вказують на його важливість. Також виявлено значний невикористаний потенціал ілюстрацій, які більшість дітей розглядають першими, але вчителі рідко використовують як повноцінний методичний інструмент.

Аспектом, який потребує уваги, залишається диференціація навчання, оскільки чинні підручники переважно орієнтовані на «середнього» учня. Наприклад, впровадження завдань різного рівня складності та групової роботи дозволяє підвищити загальний рівень читацької компетентності класу на 31% упродовж року. Таким чином, успіх навчання залежить не лише від наповнення підручника, а й від системного та творчого підходу вчителя до використання всіх його компонентів.

Висновки

Змістове наповнення чинних підручників для 1–4 класів відповідає принципам тематичної та жанрової різноманітності, що створює сприятливі умови для формування читацької компетентності молодших школярів. Ефективна організація роботи з підручником передбачає дотримання трирівневої структури уроку, використання різних методичних прийомів на кожному етапі, а також диференційованого підходу до учнів із різним рівнем

читацької підготовки. У ході дослідження також з'ясувалося, що ілюстративний матеріал підручника використовується вчителями недостатньо, а підсумковому етапу уроку часто не приділяється належна увага. Отримані результати свідчать про важливість підвищення методичної підготовки вчителів початкової школи, адже від того, наскільки грамотно і раціонально педагог організовує роботу з підручником, безпосередньо залежить рівень читацької компетентності та літературної освіти учнів.

Список використаних джерел

1. Богданець-Білокаленко Н. І., Шумейко Ю. М. Літературне читання: підручник для 3 класу. Київ : Грамота, 2020.
2. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початкових класах. Київ : Літера ЛТД, 2018. 370 с.
3. Качак Т. Літературна освіта молодших школярів. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2024. 200 с.
4. Кизилова В. В. Ефективне читання: навч. посіб. Полтава: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2022. 120 с.
5. Міністерство освіти і науки України. Державний стандарт початкової освіти. Київ, 2018.
6. Нова українська школа. Типові освітні програми для початкової школи. Київ, 2018.

Христина Попович,
студентка педагогічного факультету,

Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Карпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

ВИКОРИСТАННЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ У ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ СВІДОМОГО ЧИТАННЯ

У статті проаналізовано твори дитячої літератури на християнську тематику в контексті їх педагогічного потенціалу. Висвітлено їхню роль у формуванні духовно-моральних якостей, християнських цінностей (любви, милосердя, доброти, прощення), становленні світогляду молодших школярів засобами художнього слова та розвитку навички свідомого читання.

***Ключові слова:** біблійні мотиви, дитяча література, свідоме читання, смислове сприйняття тексту, читацька компетентність, духовний розвиток, моральні цінності.*